

LEVO VLADIMIROVO VISUOTINĖS KNYGOS ISTORIJOS SAMPRATA

EGLĖ AKSTINAITĖ

Vilniaus universiteto
Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: egle.akstinaite@kf.vu.lt

Straipsnio tikslas – atskleisti vieno iš nedaugelio Rytų Europoje ir vienintelio kaimyninėse šalyse tyrinėjusio pasaulinę knygos istoriją, lietuvių knygotyrimo L. Vladimirovo visuotinės knygos istorijos koncepciją. Straipsnyje analizuojama L. Vladimirovo pasaulėžiūra, iš dalies lemianti tyrinėjimų metodologinius sprendimus. Taip pat įvertinama marksizmo-leninizmo ideologijos įtaka jo darbams, aptariami svarbiausi šios srities veikalai Rytų ir Vakarų Europoje (S. Dahlo, S. H. Steinbergo, D. C. McMurtrie ir kt.). Pagrindinė išvada: L. Vladimirovo Knygos istorija – istorijos sintezė, kuria siekta pateikti kuo platesnę šios problematikos apžvalgą. Galima teigti, kad L. Vladimirovo visuotinės knygos istorijos koncepcija metodologiškai nevientisa, nebaigta ir pats autorius jos nebuvo apibrėžęs. Bet kaip pirmasis tokio pobūdžio darbas Lietuvoje ši knyga svarbi savita koncepcija, lietuvių knygos istorijos įtraukimu į pasaulinį kontekstą. Teigiant, kad Lietuvai šis L. Vladimirovo veikalas svarbus, galima sakyti, kad buvusioje SSRS jis aktualus dėl plataus geografinio konteksto, Europoje įdomus kaip Rytų ir Vakarų Europos žinių sintezė.

Reikšminiai žodžiai: visuotinė knygos istorija, makroregioniniai ir mikroregioniniai lygmenys, istorijos sintezė, mąstysenos žemėlapis, marksizmo-leninizmo ideologija, knygos istorija Lietuvoje, Rytų ir Vakarų Europoje.

Istorija gali būti suvokiama kaip vieno žmogaus, tam tikros teritorijos, regiono ar bendrijos ir kaip visuotinė, pasaulio istorija. Šie trys lygmenys tarpusavyje susipynę, o pagrindinė istorijos linija išryškėja daugiausia dėmesio skiriant konkrečiam objektui, jo aplinkai ar kontekstui. Siekiant įsivaizduoti visuomenės domėjimąsi istorija, galima teigti, kad įdomiausia – asmens veiklos ir gyvenimo istorija, išsiskirianti individualių smulkmenų,

faktų, psichologinių bruožų gausa. Antrojo lygmens – regionų, bendrijų istorijomis subjekto susidomėjimą gali aktualizuoti tam tikri artumo, bendrumo tiems regionams veiksniai. Abstrakčiausias, tolimiausias lygmuo – trečiasis, kuriame pažįstamų, artimų dalykų mažiausia. Visa tai galima sieti ne tik su pažinimo psichologija, bet ir su siekiu tirti, pažinti, taip pat su galimybėmis šias istorijas aprašyti ir ištirti.

Bet kuris iš šių istorijos pažinimo procesų sudėtingėja pagal tiriamo objekto apimtį. Pavyzdžiui, rašto, knygos, informacijos ir komunikacijos priemonių istorija gana ilga ir apima daugybę žmonijos praktinės veiklos sričių, o istoriniai ir moksliniai tyrinėjimai vyksta įvairiomis kryptimis. Ir knygos istoriją, kaip tirtiną objektą, įmanoma apibrėžti įvairiai, jos apibrėžtis ir samprata priklausys nuo tyrėjo aspiracijų. Į knygos istorijai skirtą veikalą įtraukti visus jos dėmenis (knygos materialinius, techninius gamybos, tematikos, prekybos, platinimo ir kt. aspektus) ir tai atskleisti plačiame geografiniame kontekste yra pakankamai sudėtingas uždavinys tyrėjui. Tad nenuostabu, kad visuotinei knygos istorijai skirtų darbų nedaug – ne visos tautos gali pasigirti mokslininkais, tyrinėjusiais šią sritį, ar bent jau naudotis į jų nacionalinę kalbą išvertais veikalais.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti vieno iš nedaugelio Rytų Europoje ir vienintelio kaimyninėse šalyse tyrinėjusio pasaulinę knygos istoriją, lietuvių knygotyriminko Levo Vladimirovo visuotinei knygos istorijai skirtų darbų koncepciją ir įvertinti jo darbus šios srities europiniame kontekste.

Istoriografijoje L. Vladimirovo knygos istorijai skirti darbai plačiau netyrinėti. Minėtinos recenzijos, pasirodžiusios po *Knygos istorijos* išleidimo [3; 13; 15; 16]. Visuotinės knygos istorijos problematikai apibrėžti naudotasi rusų [31; 32], lenkų [29], prancūzų [8] mokslininkų publikacijomis.

Straipsnyje nagrinėjama L. Vladimirovo knygos istorijos samprata pasaulėžiūros ir metodologinių sprendimų aspektais, bandoma

įvertinti marksizmo-leninizmo ideologijos poveikio lygį, lyginamosios analizės pagrindu aptariamai abu¹ visuotinės knygos istorijos variantai (laidos), lyginami su panašaus pobūdžio darbais Rytų ir Vakarų Europoje.

L. VLADIMIROVO PASAULĖŽIŪROS IR MARKSIZMO-LENINIZMO IDEOLOGIJOS ĮTAKA KNYGOS ISTORIJOS DARBAMS

Reikšmingiausi ir svarbiausi L. Vladimirovo mokslo darbai – knygos istorijos tyrinėjimai. Jie išsiskiria ir savo apimtimi, ir problematika. Siekiant apibūdinti L. Vladimirovo knygos istorijos sampratą, būtina įvardyti jo tyrinėjimų tematiką (sritis), chronologiją, nagrinėjamų procesų struktūrą, vertybines nuostatas (pasaulėžiūrą), naudojamą metodologiją, šaltinius.

L. Vladimirovo knygos istorijos darbus pagal tematiką sąlygiškai galima suskirstyti į tris grupes:

- 1) pirmųjų spaustuvinių veikla (Jonas Lietuvis, Pranciškus Skorina, Ivanas Fiodorovas);
- 2) knygos istorija (visuotinė ir Lietuvos);
- 3) bibliotekų istorija² (Vilniaus universiteto, visuomeninių, asmeninių);

¹ VLADIMIROVAS, Levas. *Knygos istorija: senovė, viduramžiai, renesansas, XVI–XVII amžius*. Vilnius: Mokslas, 1979. 566, [2] p.; ВЛАДИМИРОВ, Л. И. *Всеобщая история книги: древний мир, средневековье, возрождение, XVII век*. Москва: Книга, 1988. 310, [2] p.

² L. Vladimirovas bibliotekų istoriją inkorporavo į bendrą knygos istoriją, bet šios srities darbų grupė išskirta dėl tik bibliotekoms skirtų publikacijų gausos.

Bendra šių tyrimų chronologija – nuo rašto atsiradimo pirmykštėse visuomenėse iki XX a. pradžios Lietuvos bibliotekų istorijos. Tačiau daugiausia dėmesio knygos istorijos darbuose skiriama XV–XVII a., o bibliotekų istorijos tyrimuose – XIX a. problematikai. Ir beveik visi šie darbai buvo įtraukti į visuotinę knygos istoriją.

Verta atidžiau paanalizuoti L. Vladimirovo pasaulėžiūrą, numanomą pasaulio vaizdinį, nes tai lemia ir metodologinius sprendimus.

Šioje situacijoje vartotinas *mąstysenos žemėlapis*³ terminas (*mental map, cognitive Landkarte*), apibūdinantis abstraktų suvokimą, kuris suteikia galimybę rinkti, tvarkyti, saugoti, prisiminti ir perdirbti informaciją apie mūsų aplinką. Tai žmogaus sukurtas pasaulio vaizdinys su tendencingumu (pasirinkimo galimybių) atspalviu. Šis subjektyvumo veiksnys mąstymo žemėlapi nuspalvina atitinkamomis spalvomis pagal tai, kokių kampu žmogus žiūri į aplinką [30]. O istorikų mąstymo žemėlapi laukas – istorinių tyrimų dydžio (regiono) pasirinkimas. Šiaip ar taip, pasirenkant tyrimo objektą privalu nusibrėžti tam tikras ribas, pagrįsti savo pasirinkimą ir išvelgti galimus pavojus, trukdžius. Pavyzdžiui, nacionalinių istorijų rašymo tradicija dažniausiai susijusi su nacijos ar valstybės istorijos praeities vertinimu iš dabarties pozicijų, kai tam tikrose epochose neegzistavo jokios nacijos ar valstybės. Tai, kas žinoma apie konkrečią

valstybę dabar, tos žinios projektuojamos į praeitį ir kuriami istoriniai mitai apie nacijos-valstybės „įteisinimą“. Nors tokie mitai atsirado pačioje nacionalinių judėjimų pradžioje (XIX a.) kaip ideologinis instrumentas už nuosavą valstybę, susiklosčius tam tikroms sąlygoms (nepriklausomybės praradimas, silpna ar slopinama tautinė savimonė), išlieka kai kurių procesų ar faktų sureikšminimo, iškreipimo pavojus. Sekant vienos linijos politika daugialypėje erdvėje egzistuojantys procesai gali būti apeinami, o pats vaizdinys nuskurdinamas (imperijų, daugiaetninių regionų tyrinėjimai). Šią problemą galima išspręsti ar bent sušvelninti pasirinkus skirtingus regioniško matmenis (makrolygmenį ir mikrolygmenį). Norint suprasti procesus, kurių ribos išsiplėčia už konkrečios valstybės sienų, reikalinga makroregioninė prieiga (visuotinė knygos istorija, rašytinė kultūra, europinė tradicija). O regioninis lygmuo (administracinis, etninis) atveria naujų lyginamosios analizės galimybių. Nors metodologiškai bet koks tyrimo lauko pasirinkimas yra priklausomas nuo ideologinės angažuotės, privalu išlaikyti atstumą tarp istorijos mokslo ir vyraujančios politinės situacijos, atsakyti į klausimą, kokia jo padėtis visuomenėje ir kokie tyrinėjimų tikslai, vengti priešų ir savų vertinimų [30].

Pats L. Vladimirovas teigė: <...> *mano knygos istoriją dar galima priskirti atitinkančiai komunistinę ideologiją* <...> [2, 152]. O politizavimas, priklausomybė nuo ideologijos yra vienas iš subjektyvumo veiksnių, istoriniams tyrimams suteikiančių tam tikrą atspalvį.

³ Terminą *mąstysenos žemėlapis* (angl. *mental map*) pirmą kartą pavartojo JAV psichologas Edwardas C. Tolmanas (1886–1959) 1948 m.

L. Vladimirovo profesinė ir mokslinė veikla aktyviausiai vyko sovietinės santvarkos metais, kai visose srityse, ypač humanitariniuose moksluose, buvo būtina deklaruoti marksistines-leninines pažiūras. Dabartinėje įvairių mokslo šakų istoriografijoje bandoma įvertinti šios ideologijos įtaką ir palikimą, stengiamasi įrodyti, kad be privalomų deklaracijų ir paklusnumo tuo metu negalėjo pasirodyti nė viena publikacija. Sunkiau įrodyti, kokią įtaką komunistinė ideologija turėjo konkretaus mokslininko darbų koncepcijai, kokia dalis teko tik būtinai deklaracijai, o kokia sutapo su savarankiška pozicija. Sovietinės santvarkos metais, ypač pokario laikotarpiu, nemaža dalis kultūros ir mokslo atstovų sąmoningai sekė marksistine ideologija, nes *marksizmas teikė aiškią, vientisą pasaulėžvalgą, kuri viliojo savo logika ir moksliskumu (kad tai buvo tariama logika ir tariamas moksliskumas, ryškėjo ne iš karto)* [19, 12]. Nelankstūs ideologiniai formalumai ir reikalavimai tapo mokslo filosofija, veikusia istorinių įvykių ir visuomenės procesų vertinimą. Atmetus šiuos prievarta peršamus elementus, humanitariniai ir socialiniai mokslai daugiau ar mažiau išsaugojo savo struktūrą ir metodologiją. Tad norint įvardyti L. Vladimirovo naudotą metodologiją, reikia įvertinti marksizmo-leninismo įtaką. Mokslininkas, gyvenęs ir kūręs sovietinės santvarkos metais, padarė daug ar mažai pasirinkdamas būtent tokią, o ne kitokią tyrimų metodologinę kryptį? Kiek jam pavyko atsilaikyti prieš bendruosius deklaruojamus marksistinius reikalavimus, kokią įtaką darė politi-

nės ir visuomeninės pažiūros? Šie klausimai skirtini prie subjektyviųjų tyrimo dėmenų, tačiau jie būtini norint išvengti standartinių klišių.

Mokslinio darbo rezultatas yra fiksuotas, suteikiantis galimybę iššifruoti visus jo etapus, jeigu jie ir nebuvo tyrėjo apibrėžti ir išdėstyti kaip naudotos ar sektos metodologijos išdava. Skirtingai vertintina ir mokslininko, turėjusio konkretų, apibrėžtą teorinį pasirengimą, ir mokslininko, rašiusio savo darbus beveik intuityviai, taikant savo pasaulėžiūros modelius. Su pastaruoju atveju susiduriame nagrinėdami L. Vladimirovo knygotyros darbus. Naudoti šaltiniai, temų iširtumas, naujų faktų ir požiūrių atskleidimas, pritarimas ar nepritartimas bendrai situacijai, tarpdisciplininių požiūrių naudojimas, darbų publikavimas, visuomenės ir specialistų atsiliepimai, darbų vertinimas laiko atžvilgiu – išliekamoji reikšmė, impulsai naujai mokslo raidai – visa tai leistų įvertinti paties mokslininko indėlį, bet įvardydami tos veiklos motyvus ir impulsus, kurie padeda nustatyti prioritetus ir tos veiklos svarbą, vėl neišvengiame subjektyviojo veiksnio.

Svarbiausi L. Vladimirovo darbai priklauso knygos istorijai, tad susiduriama su kultūrologija, kultūros ir istorijos sociologija, filosofija. Sovietmečiu kultūra kaip reiškinys buvo vertinama iš klasinio požiūrio perspektyvos. Į teorinį kultūros konceptą įėjo galingas ideologinis dėmuo. Pirmiausia iškilo kultūros skirstymas į buržuazinę ir socialistinę. Šio skirstymo neįvertinimas buvo traktuojamas kaip objektyvizmo pra-

siveržimas, nutolimas nuo partinių principų, kurių inertiškas sekimas buvo laikomas ne tik lojalumo įrodymu, bet ir tinkamu profesionalumu. Akivaizdu, kad ši metodologija sukūrė tam tikrą kultūros matymą, kuris pateisino cenzūrą ir kūrybinės laisvės apribojimą.

Šis ideologijos primestas dvilypumas susipina su įprastu kultūros skirstymu į dvasinę (intelektualią) ir materialinę. Toks kultūros sampratos dualizmas būdingas visai europinės filosofijos istorijai, o pirmąją opozicija galima pavadinti antikinę mito ir logikos priešpriešą. Viduramžiais dominavo religinė kultūra, apėmusi meną, moralę, filosofiją ir intelektą. Bet egzistavo ir savotiškas dualizmas, išskyręs žmogui nepasiekiamą tiesą ir paties žmogaus sukurtas tiesas. Apšviestos epochoje, priešingai, žinios ir mokslas pakeitė religijos vyravimą (ypač Prancūzijos revoliucijos metu). Filosofas Immanuelis Kantas teigė, kad žinojimas ir moralė turi skirtingas prigimtis, kad pažinimas nepriklauso nuo patirties (apriorizmo principas). Žmogus priklauso abiem pasauliams, juk moralė – socializacijos šaltinis, o žinios turi tarnauti žmonijos gerovei. I. Kantas pirmą kartą taip griežtai išskyrė intelektualinę ir dvasinę kultūrą ir sukūrė vokiečių klasikinės filosofijos pagrindus. Kitas šios krypties atstovas – Georgas Vilhelmas Friedrichas Hegelis priešingai nei I. Kantas teigė, kad visos dvasinės kultūros formos yra žinojimo pavidalai ir viskas yra pažinu. Šis mąstytojas išaukštino protą. Tad klasikinė vokiečių filosofija suformulavo du – intelektualinės ir dvasinės kultūros – modelius,

iš kurių I. Kantas europinei filosofijos tradicijai turėjo didesnę įtaką (sekėjai: Arthuras Schopenhaueris, Friedrichas Nietzsche, Heinrichas Rickertas)⁴, o G. W. F. Hegelio požiūrio materialistinė interpretacija buvo įtraukta į marksizmo akiratį. Tai darė įtaką sovietinei filosofijai, istorijos sampratai, metodologijos aparatui.

Kokią įtaką daro dvasinės ir intelektualinės kultūros dualizmas istoriniam pažinimui? Istorija orientuojasi į faktų ir visuomeninių procesų aprašymą, pagal šį kriterijų ji priklauso intelektualinei kultūrai. Istorijoje egzistuoja skirtingos interpretacijos (subjektyvumo veiksnys išlieka kiekviename moksle), kurios priklauso nuo daugelio aplinkybių, bet labiausiai – nuo tyrėjo, istoriko vertybinių orientacijų. Marksistinė istorijos koncepcija buvo labai racionalizuota. Įstatymas tapo svarbesnis už faktą, masės – prieš asmenybę, visuomeniška – prieš asmenišką [28]. Toks požiūris istorijos mokslą vėliau pasuko kita linkme – susidomėta mentaliteto tyrimais, kasdienybės istorija, nereikšmingo žmogaus pasaulėjauta.

Galime teigti, kad sovietmečiu visuomeniškumo principas turėjo įtakos mokslininko tematikos pasirinkimui. L. Vladimirovo knygos ir bibliotekų istorijos lygiateisiškumą galėjo lemti komunistėje ideologijoje akcentuota bibliotekų socialinė ir ideologinė reikšmė. Knyga, biblioteka ir informacija – visuomenės, žmonijos vystymosi variklis. Greičiausiai šios dvi pozicijos

⁴ Pgl. HALDER, Alois. *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma littera, [2002]. 304 p. ISBN 9955-08-164-3.

1 lentelė. L. Vladimirovo visuotinės knygos istorijos pasaulėvaizdžio modelis

	<i>Makrolygmuo</i>	<i>Mikrolygmuo</i>
<i>Regioninis lygmuo</i>	visuotinis	nacionalinis
<i>Kultūrinių stereotipų taikymo lygmuo</i>	eurocentristinis, kosmopolitinis	nacionalistinis*
<i>Kultūros paveldo vertinimas</i>	lyginamoji analizė	polietninis palikimas, daugiakultūriškumas
<i>Ideologinės nuostatos</i>	marksizmas, eurocentrizmas	marksizmas, lituanocentrizmas

* Terminai *nacionalistinis* mikrolygmuo ir *lituanocentristinės* nuostatos vartojami sąlygine prasme. Pavyzdžiui, sovietinės santvarkos metais pabrėžiant lietuviškumo apraiškas bendroje knygos istorijoje: Jonas Lietuvis – pirmasis Londono spaustuvininkas, Vilniaus universitetas – seniausias Sovietų Sąjungos teritorijoje ir pan.

susipynė – tai galima pastebėti nagrinėjant L. Vladimirovo knygos ir bibliotekos istorijos tyrinėjimus. Jis pradėjo nuo Vilniaus universiteto bibliotekos istorijos – savo darbovietės ištakų, įvairių knygininkystės sričių pradinių ir tik paskui ėmėsi visuomeninių Lietuvos bibliotekų istorijos tyrimų, kurie buvo įtraukti ir į visuotinę knygos istorijos koncepciją. Manytume, kad marksistinė-lenininė ideologija L. Vladimirovo darbų struktūrai lemiamos įtakos nedarė, ji labiausiai išryškėja istorinių įvykių vertinimuose. Pavyzdžiui, monografijos *Knygos istorija* turinys sudarytas remiantis ne tik šia teorija, bet ir įprasta istorijos (skirstant pagal kultūros epochas) periodizacija (žr. 1 priedą).

Aptartas kultūros istorijos politizavimo aspektas tėra vienas iš kelių mąstysenos žemėlapių dėmenų. Mokslininko pasaulėžiūrą atskleidžia ir jau minėtas regionų pasirinkimas. L. Vladimirovas savo knygos istorijoje susieja makroregioninį ir mikroregioninį lygmenis (visuotinį, pasaulinį ir nacionalinį, etninį), taip siekdamas kuo išsa-

miau atskleisti rašto kultūros, knygos esmę (žr. 1 lentelę). Raštija – atminties forma, kolektyvinė sąmonė, turinti poreikį fiksuoti ką nors bendra visam kolektyvui. Bet tai nėra vienintelė atminties forma, ji priklauso nuo konkrečios civilizacijos struktūros. Raštija nėra būtina, kai kultūra orientuota ne į tekstų dauginimą, o į pakartotinių jų atkūrimą. Tuomet raštiją pakeičia mnemoniniai simboliai (gamtiniai ir žmogaus sukurti ritualai). Be to, raštijos atsiradimas nėra sudėtingesnis procesas nei žodinės atminties tradicija, kurioje pilna daugiareikšmių simbolių [7]. Šias dvi atminties formas kaip tyrimo objektą išsamiausiai analizuoja semiotika, o L. Vladimirovo išskirtinį dėmesį rašto tradicijai, nesigilinant į sakininės žinių perdavimo sistemos erdves, galima įvardyti kaip tradicišką europocentristinę nuostatą, nors geografinės ribos yra gerokai platesnės.

L. Vladimirovo pasirinktas pasaulio vaizdinys atspindi mišrios jo šeimos, nevienalytės etninės tapatybės, daugiakalbės aplinkos, skirtingų studijų sričių situaciją.

Pasauliniame kontekste išskirtinį dėmesį skiriant Rusijai ir Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei, L. Vladimirovo pasaulėvaizdį galima įvardyti kaip daugiasluoksnį darinį.

Istorikas Alfredas Bumblauskas pastebi, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūros daugiakalbiškumą tradiciškai geriau aprėpia knygos istorikai [1, 482]. Platesnių kultūros kontekstų pažinimo požiūriu reikšminga skoliniana [1]. A. Bumblausko sudarytoje rinktinėje kultūros istorijos bibliografijoje L. Vladimirovo darbai įvardyti abiejose kategorijose (beveik vieninteliai lietuvių kalba).

KNYGOS ISTORIJOS IDĖJOS GENEZĖ IR ĮGYVENDINIMAS

L. Vladimirovas savo *Knygos istorijos* prattarmėje [21] rašė: *Šio siūlomo skaitytojų dėmesiui darbo pagrindan autorius padėjo savo „Knygos istorijos“ paskaitų kursą, skaitomą nuo 1950 metų*. Vadinasi, nuoseklus darbas prasidėjo 1950 metais, o pirmojo *Knygos istorijos* mašinraščio varianto antraštiniame puslapyje įrašyti 1957 metai [21]. 1958 m. Bibliotekininkystės katedros veiklos apžvalgoje minima, kad šios katedros vedėjas baigia rašyti disertaciją *Bibliotekininkystė Lietuvoje feodalizmo ir kapitalizmo epochoje*, kurios pirmieji skyriai jau apsvarstyti [11]. Tai buvo pirmas reikšmingas katedroje svarstytas mokslinis darbas. Pagrindinis recenzentas buvo Izidorius Kisinas, tyrinėjęs senąją knygą – 1940 metais buvo parašęs darbą *Spaudos išradimas* ir su L. Vladimirovu diskutavęs apie J. Gutenbergą [25].

L. Vladimirovas tą pačią medžiagą ir temą ketino panaudoti rengdamas knygos

istorijos discipliną studentams, būsimos disertacijos tekstui ir monografijos rašymui. Bet disertacija buvo apginta tik 1965 m. už straipsnių visumą⁵, o *Knygos istorija* pasirodė 1979 metais. Kodėl šie procesai truko taip ilgai? Laiku parašyti ir apsiginti disertaciją greičiausiai trukdė intensyvi L. Vladimirovo profesinė veikla, nes monografijos pirmąjį rankraštinių ir spausdintą variantą skiria dvidešimt dveji metai. Sunku įvertinti trukdžius, juo labiau kad rankraščio turinys nėra iš esmės pasikeitęs [20]. Apie ilgai trukusį knygos rašymo procesą katedros bendradarbiams L. Vladimirovas užsiminė prie rankraščio prisegtame lapelyje: *Draugai, aš pateikiu katedrai šį sunkiausiai išperėtą mano ruošiamos knygos dalį „Knyga feodalizmo epochoje Vakarų Europoje“ <...> Atspausdiną tekstą aš turėsiu atiduoti leidyklai, todėl prašau nedaryti ant lapų pastabų* [20].

Knygos autoriaus sumanymas – ją išleisti dviem tomis. Antrasis tomas buvo rašomas neką lengviau. L. Vladimirovo užrašų knygutėje yra jubiliejaus proga rengtos kalbos fragmentas: *Prasideda naujas gyvenimo dešimtmetis, tikriausiai paskutinis <...>. Šį dešimtmetį kiek leis mano sveikatos būklė aš noriu praleisti kuo produktyviausiai, pirmiausiai aš turiu, tiesiog privalau, užbaigti knygos istorijos antrąjį tomą* [22]. 1989 metais Jauniui Kun-

⁵ ВЛАДИМИРОВ, Л. И. *Очерки по истории книги и библиотек в Литве до 1917 года: доклад о содержании основных опубликованных работ, представленных по совокупности на соискание ученой степени кандидата исторических наук*. Вильнюс: [Вайздас], 1965. 83 p.

drotui skirtame laiške užsimena, kad *Knygos istorijos* antrojo tomo rašymas – lėtas darbas [5]. Viename iš 1991 m. Šilutės mokyklai skirtų laiškų rašė, jog baigias antrąją *Knygos istorijos* dalį ir ketinas, jei sveikata leis, pradėti trečiąją [18]. Daugiau žinių apie trečiąją dalį aptikti nepavyko. 1991 metų birželio 1 dienos laiške Berlyno profesoriui F. Krausei L. Vladimirovas skundėsi, kad *nestabilumas, netikrumas ir man trukdo atsidėti antrajam mano knygos tomui, šiam darbui reikia dviasios ramybės. Nuo to laiko, kai aš šį tą parašiau ta tema, praėjo jau trys mėnesiai* [4, 184]. O 1993 metų sausį Arkadijui Sokolovui rašė, kad jau baigia antrąją *Visuotinės knygos istorijos* tomą, skirtą įdomiausiai lūžio epochai – XVIII amžiui [14, 189]⁶.

Iš skirtingais metais datuotų kelių Vilniaus universiteto Rankraščių skyriuje saugomų L. Vladimirovo *Knygos istorijos* mašinos raščio variantų matyti, kad autorius esminių teksto pakeitimų nedarė. Knygos rašymo procesą lėtino intensyvi profesinė veikla ir siekis naudotis gausia šaltinių baze.

L. VLADIMOROVO VISUOTINĖ KNYGOS ISTORIJA: TURINIO ANALIZĖ

L. Vladimirovo visuotinei knygos istorijai skirti du variantai – laidos lietuvių ir rusų kalbomis [23; 27]. Abi *Knygos istorijos* laidos nagrinėjamos lyginamosios analizės būdu. Siekiama įvertinti knygos turinio struktūros skirtumų priežastis, palyginti istorinių aplinkybių vertinimo taškus ir kri-

terijus, įvardyti tyrinėjamų objektų lauką ir tarpusavio santykį, knygos rašymo tikslus ir tikslinę auditoriją. Lyginamoji analizė atliekama nagrinėjant:

- 1) bendrą knygos struktūrą (skyriniai, apimtis, iliustracijos);
- 2) knygos turinį (bendrasis – istorinių aplinkybių aiškinimas ir vertinimas, šaltinių aptarimas, ir teminis – nagrinėjami objektai: knygos gamyba, prekyba, bibliotekos, bibliofilija);
- 3) teksto struktūrą (aiškinamieji tekstai, teksto išdėstymas, teksto nuorodos).

Abiejų knygų struktūra linijinė, grindžiama chronologiniu ir geografiniu principais (išskiriama epochos ir šalys, regionai). Tačiau struktūra nevientisa – žvelgiant į jos hierarchiją (žr. priedą), pagrindinės turinio antraštės greičiau atspindi temų pavadinimus nei logišką struktūrą. Tai ypač akivaizdu lietuviškajame variante (*Knyga feodalizmo epochoje; Senovės Rusijos rankraštinė knyga; Rankraštinė knyga Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*), kai geografinis išskyrimas tampa lygiavertis visai epochai. Chronologinė tvarka nepažeidžiama, bet nenuosekliai įvardijami patys procesai: kultūrinis-istorinis principas susipina su geografiniu, pažeidžiami hierarchiniai ryšiai, akivaizdi kultūrinių-visuomeninių ir ekonominių-socialinių formacijų pavadinimų samplanka (*antikinė visuomenė* – kultūrinė-visuomeninė sąvoka, *feodalizmo epocha* – ekonominės-socialinės formacijos samprata (atitikmuo – Viduramžiai), *knyga XVI–XVII amžiais* – neutralus įvardijimas, nurodant konkretų laikotarpį (atitikmuo – Renesansas).

⁶ Antrojo visuotinės knygos istorijos tomo rankraštį turi L. Vladimirovo artimieji.

Knygų turinio lyginamoji analizė atskleidžiama nagrinėjant istorines aplinkybes, geografiją, tiriamos problematikos chronologiją, analizuojamus knygininkystės objektus, teksto vizualizaciją (ilustracijas) ir struktūrą (pagrindinis ir pagalbinis tekstas).

Rusiškas knygos istorijos variantas nemažai papildytas (išskyrus LDK poskyrį), atnaujinta dauguma iliustracijų. Faktų ir įvykių interpretacijos beveik nepakitusios, bet lietuviškajame leidinyje stipresnės antikatalikiškos nuotaikos (bet ryški reformacijos linija, pabrėžiant jos įtaką spaudos plitimui), aiškiau išreiškiama autoriaus asmeninė nuomonė. Tekste šaltiniams oponuojama retai, pastebima akivaizdžios simpatijos tam tikros veiklos pradininkams (spaustuvinininkams, leidėjams). Pagrindinis lietuviškojo ir rusiškojo variantų skirtumas – pastarasis darbas turi mažiau vadovėliui būdingų elementų (mažiau papildomų tekstų, terminų apibrėžimų, neryškūs teksto elementų išskyrimai, sunkinantys informacijos paiešką). Taip pat skiriasi potencialaus skaitytojo įsivaizdavimas – lietuviškoje knygoje aptinkama nemažai nuorodų į lietuvių kultūros paveldą (retų knygų saugojimo vietas, istorinių faktų siejimas su Lietuva), rusiškas leidinys – universalesnio pobūdžio, nepabrėžiama kurios nors tautos istorinė patirtis. Taip pat 1988 m. išleistoje knygoje mažiau marksizmo-leninizmo ideologijos pėdsakų, susilpnėjusi 1979 m. leidime akcentuota *lietuvių ir rusų tautų draugystės* linija. Abiejose knygos iliustracijos nesusietos su tekstu (nėra nuorodų), labiau dominuoja dekoratyvinė, estetinė funkcija.

L. Vladimirovas, bandydamas aprėpti visas knygininkystės sritis, daugiausia dėmesio skiria materialiams knygos komponentams, gamybos technikai, apipavidalinimui, leidinių tematikai, platinimui, bet kiekviename skyrelyje šių temų proporcijos gana nevienodos, dėstymas nenuoseklus.

Nėra abejonių, kad tarp gausybės faktų yra netikslumų (nepatikslingų šaltinių rezultatas, korektūros klaidos), bet į akis labiau krinta nevienoda terminija, skirtingi geografinių vardų variantai (Rusia=Kijevo Rusia=Rusija, Rusijos valstybė ir pan.). Žiūrint iš šių laikų pozicijos atrodo, kad spekuliuojama knygos visuotinio prieinamumo tema, kai net sekant marksizmo-leninizmo ideologija XVI–XVII a. dėl švietimo lygio ir visuomenės sanklodos padėties ši problema neturėtų būti plėtojama. Manytume, kad L. Vladimirovas tokią temą nuolat akcentuodavo ne tik dėl ideologinių apsidraudimų, bet ir dėl to, kad nepaisė tyrėjui būtino istorinio nuotolio principo.

Aptariant L. Vladimirovo darbuose naudotą literatūrą, taip pat galima išskirti kelis ypatumus. Visuotinei knygos istorijai skirtuose darbuose, suprantama, dominuoja užsienio kalbomis, daugiausia vokiečių ir rusų, publikuoti leidiniai. Šaltiniai anglų kalba išplėtė naudotos literatūros sąrašą, nes šių knygų Lietuvos bibliotekose nebuvo, 1964–1970 m. dirbdamas Jungtinės Amerikos Valstijose L. Vladimirovas turėjo galimybę jomis pasinaudoti. Pagal tematiką vyrauja universalus turinio šaltiniai (šalių, regionų, tam tikriems istoriniams tarpiniams skirti darbai).

Po šios lyginamosios knygos istorijos turinio analizės trumpai aptarsime Lietuvos tarpukario istorinių nuostatų ir jų skleidėjų (L. Vladimirovo dėstytojų) įtaką šio mokslininko darbams.

Istoriko A. Ragauskio nuomone, dabar, tyrinėjant tarpukario istoriografiją, būdingos tendencingos pozityvizmo ir antipozityvizmo paieškos [12, 63]. Apibūdinti pozityvizmą istoriografijoje yra labai problemiška, nes pats pozityvizmas nėra bendra sąvoka, daugelis istorijos koncepcijų turi jo elementų. Autorius siūlo skirti pozityvizmą filosofijoje ir konkrečiuose istoriniuose tyrimuose [12, 64]. Tarpukario istorikų propaguotos istorinio fakto sampratos negalima laikyti pozityvistine. Arčiau tiesos būtų teiginys, kad daugelis istorikų jį suprato savaip, o svyravimų amplitudė buvo labai didelė – nuo stichiško pozityvizmo iki objektyvizmo ir konstruktyvizmo [12, 65]. Metodologiniu ir ideologiniu požiūriu šiai mokslo sričiai būdingas gana modernus pliuralizmas [12, 69]. Su keletu tarpukario Lietuvos istorikų, atstovavusių šiems požiūriams, L. Vladimirovui teko susidurti mokantis Vytauto Didžiojo universitete – Levu Karsavinu, Ignu Jonynu ir Juozu Jakštu.

L. Karsavinas į Lietuvą atvyko turėdamas aiškią ir dažnai modernišką, pralenkiančią Lietuvos epochą poziciją esminiais istorijos metodologijos klausimais, kurie daugeliu aspektų paradoksaliai sutampa su prancūzų *Analų* mokyklos iškeltais *totalinės, sintetinės* istorijos principais, koncepcija [12, 67]. Sunku pasakyti, kokią įtaką tai darė L. Vladimirovui, kuriam prof. L. Karsavinas Vy-

tauto Didžiojo universitete dėstė Anglijos istoriją (kursas klausytas 1932 ir 1933 m., egzaminas 1937 m. įvertintas labai gerai). Gali būti, kad bendros nuostatos galėjo paveikti būsimą knygos istorijos autorių.

Vokiečių tautos istoriją dėstė L. Karsavino mokinys J. Jakštas (kursas klausytas 1933 m., egzaminas 1937 m. įvertintas patenkinamai). Šis tarpukario jaunosios kartos istorikas bene vienintelis buvo linkęs į visuotinę istoriją ir istoriosofiją [12, 61]. L. Vladimirovas taip pat klausė I. Jonynorusų tautos istorijos paskaitą⁷ (1933), lietuvių tautos istorijos kursą (kursas klausytas 1932 ir 1935 m., egzaminas 1937 m. įvertintas patenkinamai) [24].

VISUOTINĖS KNYGOS ISTORIJOS DARBAI RYTŲ IR VAKARŲ EUROPOJE

Zenonas Norkus Alfredo Bumblauskos knygos recenzijoje kalba apie sunkumus, kurie tyko kiekvienos istorinės sintezės [9]. Darbai, siekiantys aprėpti visos žmonijos ar tam tikros veiklos istoriją, remiasi visuotinybės samprata. Visuotinis (pasaulinis, globalus) lygmuo atsiskleidžia chronologiniu, geografiniu pjūviais. Jam būdinga sintezė – įvairių elementų, objekto dalių jungimas į visumą. Sintezės žanras moksle išsiskiria tiriamos problematikos apimtimi, jo tikslas – aprėpti kuo daugiau klausimų. Istoriniuose darbuose – tai chronologinių, geografinių ir / ar objekto sampratos ribų išplėtimas. Autorius pabrėžia, kad tokie darbai išsiskiria įvairiapu-

⁷ Pagal Humanitarinių mokslų fakulteto Tarybos posėdžių protokolus tai turėjo būti Naujosios rusų tautos istorijos paskaita. Plg. [10].

siškumu, bet gali nuklysti į enciklopedišku-
mą, faktografiją ar paviršutinišką apžvalgą,
o jų reikšmė priklauso nuo autoriaus užsi-
brėžtų tikslų, numanomos tikslinės auditori-
jos ir medžiagos dėstymo būdų [9].

Z. Norkus teigia, kad juo platesnis sinte-
tinio darbo užmojis, juo labiau autorius yra
priklausomas nuo kitų tyrėjų. Taip pat sudė-
tinga susidaryti išsamų jų tyrinėjimų rezulta-
tų vaizdą. Tokio pobūdžio darbe visada atsi-
randa netikslumų ir klaidų, bet pagrindinis
tikslas – pateikti kuo išsamesnį tyrinėjamo
dalyko vaizdą. Sintezės mokslinę vertę lemia
požiūrio, kurį tas vaizdas išreiškia, originalu-
mas, pasireiškiantis naujais akcentais, nauju
šiaiip jau faktografiniu lygiu žinomų dalykų
įkomponavimu į vaizdo visumą. Istorikas
pabrėžia, kad dažna istorinė knyga išauga iš
jos autoriaus dėstomo kurso. Ne išimtis ir L.
Vladimirovas, juo labiau kad lietuviškojo lei-
dimo struktūra labai panaši į paskaitų kons-
pektus. Tokios knygos kaip indėlio į kultūros
istorijos mokslą vertinimą turėtų lemti ne
faktografinių netikslumų skaičius, bet lygini-
mas su panašaus užmojo sintetiniiais knygos
istorijos veikalais.

Be šio plataus konteksto, svarbus ir kny-
gos turinys, istorijos interpretavimo žymės.
Pats sintezės žanras lemia daugelį sprendi-
mų: turinio (plačiau nenagrinėjami „pro-
bleminiai“ klausimai, pvz., tautinių mažu-
mų knygos istorija, ir dėl apimties, ir dėl
kalbos barjero). Čia svarbiausia požiūris,
matymo laukas, tam tikros nuostatos.

L. Vladimirovo *Knygos istorijos* koncepcija buvo originali tiek pagal turinį, tiek pagal užmojus. Leidinio literatūros sąrašė yra

visi pagrindiniai visuotinės knygos istorijai skirti darbai, vadinasi, autorius turėjo juos atidžiai išanalizuoti. L. Vladimirovas rėmėsi danų bibliotekininko ir knygotyrininko Svendo Dahlo (1887–1963) veikalu *Knygos istorija* (Bogens histoire, 1927, 1955)⁸; naudojosi vokiškuoju ir lenkiškuoju leidimu. *Knygos istorijoje* dažnai cituojamas Sigfrido Henry Steinbergo (1899–1969, D. Britanija) darbas *Penki šimtai spaudos metų* (Five hundred years of printing; 1955, 1961), ši knyga buvo ir asmeninėje L. Vladimirovo bibliotekoje. Naudotasi ir Douglas C. McMurrrie (1888–1944, JAV) *Knyga. Spausdinimo ir gamybos istorija* (The Book. The Story of Printing and Bookmaking; 1937, 1943), Gustavo Adolfo Ericho Bogengo (1881–1960, Vokietija) *Knygų spausdinimo istorija. Spaudos pradžia* (Geschichte der Buchdruckerkunst. Der Frühdruck; 1935–1941, 2 tomai), Fritzo Funke's (Vokietija) *Knygininkystė: istorijos apžvalga* (Buchkunde: ein Überblick über die Geschichte der Buch- und Schriftwesens; 1959), Michailo I. Ščelkunovo (М. И. Щелкунов, 1884–1938, SSRS) 1926 metų *Knygų spausdinimo istorija, technika ir menas* (История, техника, искусство книгопечатания), Eugenijos I. Каспрžак (Е. И. Кацпржак, 1893–1972, SSRS) *Knygos istorija* (История книг; 1964). Ši knyga taip pat yra L. Vladimirovo asmeninėje bi-

⁸ Taip pat išleista anglų *History of the book* (1958, 1968), prancūzų *Histoire du livre de l'antiquité à nos jours* (1933, 1960), vokiečių *Geschichte des Buches* (1928), švedų, lenkų *Dzieje książki* (1965) kalbomis.

bliotekoje, su gausiais žymėjimai ir pastabomis bei žodžių vertimu į lietuvių kalbą skyriuje *Rusų tarybinės knygos istorija*. Savo trumpuose istoriografiniuose skyreliuose L. Vladimirovas mini tik dvi pastarąsias SSRS išleistas knygas, kitų autorių veikalai naudojami tik kaip šaltiniai.

L. Vladimirovas nesirėmė nė vienos iš šių knygų turiniu, atspindinčiu tik Vakarų Europos arba rusų knygos istorijos etapus. Nuo šių leidinių L. Vladimirovo darbai skyrėsi ir apimtimi – jo visuotinė knygos istorija iki XVIII a. aprašyta išsamiau nei kitų autorių veikaluose, apimančiuose ir XX a. Tai lėmė ir tiriamas platesnis geografinis laukas, ir ilgesnis naudotos literatūros sąrašas. Lenkų knygotyrininkas K. Migońis teigia, kad visuotinei knygos istorijai skirti darbai paprastai rašomi pagal tipinę schemą: rašto istorija, rankraštinės knygos formos, antikos ir viduramžių knygos istorija, o nuo XV a. nagrinėjama tik spausdinta knyga, ypatingą dėmesį skiriant inkunabulams [29, 109]. Mokslininko manymu, tokio pobūdžio darbuose pagrindinis dėmesys skiriamas knygos formai, rečiau – turiniui, iš viso retai – funkcijoms [29, 109]. Vėliau, aptardamas nacionalinių knygotyros mokyklų kryptis, K. Migońis mini prancūzų Lucieno Febvre'o ir Henrik-Jeono Martino darbą *Knygos pasirodymas* (*L'Apparition du livre*; 1958), kuriame bene pirmą kartą nagrinėjami knygos ir visuomenės santykiai (L. Vladimirovas šį veikalą savo darbuose mini tik kartą) [29, 111; 8].

SSRS visuotinės knygos istorijos idėja sklandė, galima sakyti, nuo M. I. Ščelkuno-

vo veikalo pasirodymo, šias pozicijas sutvirtino E. I. Kacpržak knyga. 1971 m. vykusioje pirmojoje sąjunginėje knygotyros konferencijoje N. G. Malychinas ir E. L. Nemirovskis iškėlė SSRS knygos istorijai ir visuotinei knygos istorijai skirtų daugiatomių leidinių idėją, kurią turėtų įgyvendinti autorių kolektyvas [32]. Apie visuotinei knygos istorijai skirtu vadovėlio būtinybę rašo knygos istorikas I. E. Barenbaumas [26, 146]. 1985 m. A. S. Mylnikovas visuotinės knygos istorijos koncepcijai skirtame straipsnyje aptaria problemas: knygos istorijos periodizacijos neįvyktumą, baltas dėmes, taikomas skirtingas metodologijas, netyrinėtus tautų tarpusavio ryšius, literatūros ir šaltinių gausos poreikį [31], ir nurodo, kad tai – kolektyvinio darbo tikslas.

L. Vladimirovui šioje polemikoje nedalyvaujant, o SSRS vykstant teoriniams svarstymams, lietuvių mokslininkas per kelis dešimtmečius, remdamasis savo paskaitų konspektais ir naudodamasis gausia literatūra, parašo visuotinę knygos istoriją, į kurią įeina trys stambūs ideologiniu pagrindu suformuoti komponentai: Vakarų Europos (pasaulio), slavų (rusų) ir lietuvių knygos istorija.

IŠVADOS

L. Vladimirovo *Knygos istorija* – istorijos sintezė, siekianti pateikti kuo platesnę knygos istorijos apžvalgą. Autorius rėmėsi gausia ir įvairia literatūra, derino istorijos, meno, literatūros istorijos žinias. Galima teigti, kad pasauliniu mastu L. Vladimirovo visuotinės knygos istorijos koncepcija teoriškai ir metodologiškai neįvyksta ir ne-

baigta. Tam įtakos turėjo pasirinktas platus problemų laukas, derinimasis prie marksizmo-leninizmo ideologijos, individualaus, ne komandinio darbo pobūdis. Bet kaip pirmasis tokio pobūdžio leidinys L. Vladimirovo veikalas Lietuvos kultūros istorijai svarbus savita koncepcija, lietuvių knygos

istorijos įtraukimu į pasaulinį kontekstą, knygos ir spausdinto žodžio funkcijų akcentavimu. Teigiant, kad Lietuvai L. Vladimirovo darbas reikšmingas, galima sakyti, jog buvusioje SSRS jis aktualus dėl plataus geografinio konteksto, o Europoje – kaip Rytų ir Vakarų Europos žinių sintezė.

Priedas

Lietuviškosios ir rusiškosios *Knygos istorijos* laidų pagrindinės turinių antraštės

VLADIMIROVAS, Levas. <i>Knygos istorija</i> : senovė, viduramžiai, renesansas, XVI–XVII amžius. Vilnius: Mokslas, 1979. 566, [2] p.	ВЛАДИМИРОВ, Л. И. <i>Всеобщая история книги</i> : древний мир, средневековье, возрождение, XVII век. Москва: Книга, 1988. 310, [2] с.
Įvadas	Įvadas
Rašto atsiradimas ir raida	Rašto atsiradimas ir raida
Knyga senovės Rytų valstybėse	
Knyga feodalizmo epochoje	Knyga viduramžių epochoje
Senovės Rusios rankraštinė knyga	
Rankraštinė knyga Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje	SSRS tautų knyga viduramžių epochoje
Spaudos atsiradimas Vakarų Europoje	Spaudos atsiradimas Vakarų Europoje
Knyga XVI–XVII amžiais	Knyga XVI–XVII amžiais
Pranciškus Skorina – Vilniaus spaudos pradininkas	SSRS tautų knyga XVI–XVII amžiais
Spausdintos knygos atsiradimas Rusijoje XVI a.	
Knyga prūsų, latvių ir estų žemėse. XVI–XVII a. Prūsijos lietuvių spaudos paminklai	
Knyga Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. antrojoje pusėje–XVII a.	
XVII a. Rusijos, Ukrainos ir Užkaukazės knyga	
	Cituojamos literatūros sąrašas

NUORODOS

1. BUMBLAUSKAS, Alfredas. *Lietuvos istorija, 1009–1795*. Vilnius, 2005, p. 482. ISBN 9986-830-89-3.
2. GLOSIENĖ, Audronė. Mano mokytojas. Iš *Bibliotekininkystei reikia pasaulimo ir meilės...*: atsiminimai apie Levą Vladimirovą. Vilnius, 2005, p. 149–156. ISBN 9986-19-796-1
3. KAUNAS, Domas. Knygotyros lentynos turtas. Rec. kn.: VLADIMIROVAS, L. Knygos istorija. V., 1979. *Bibliotekų darbas*, 1980, nr. 1, p. 35–36.
4. KRAUSE, Friedhilde. Mūsų draugystę prisimenant. Iš *Bibliotekininkystei reikia pasaulimo ir meilės...*: atsiminimai apie Levą Vladimirovą. Vilnius, 2005, p. 184–185. ISBN 9986-19-796-1.
5. KUNDROTAS, Jaunius. *Laiškai (2) L. Vladimirovui ir L. Vladimirovo juodraštinis atsakymas*: [rankraštis]. 1989. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f. 145, b. 567.
6. *Levo Vladimirovo laiškai Jurgiui Tornau*. Iš *Bibliotekininkystei reikia pasaulimo ir meilės...*: atsiminimai apie Levą Vladimirovą. Vilnius, 2005, p. 81. ISBN 9986-19-796-1.
7. LOTMAN, Jurij. Keletas minčių apie kultūrų tipologiją. Iš LOTMAN, Jurij. *Kultūros semiotika*: straipsnių rinktinė. Sudarė Arūnas Sverdiolas. Vilnius, 2004, p. 108, 109, 112. ISBN 9955-00-091-0.
8. MARTIN, Henri-Jean. Histoire du livre imprimé. Iš *Dictionnaire encyclopédique du livre*. T. 2. Paris, 2005, p. 477–478. ISBN 2-7654-0841-6.
9. NORKUS, Zenonas. Elektroninės istorinės kultūros link. Rec. kn.: BUMBLAUSKAS, Alfredas. Senosios Lietuvos istorija, 1009–1795. Vilnius, 2005. *Kultūros barai*, 2005, nr. 10, p. 80–85. ISSN 0134-3106.
10. SELENIS, Valdas. Visuotinės istorijos dėstytojai Lietuvoje (1922–1939). Iš *Visuotinė istorija Lietuvos kultūroje*. Vilnius, 2004, p. 201. ISBN 9955-601-23-X.
11. PETRAUSKAS, A. Universiteto bibliotekininkystės katedroje. *Bibliotekų darbas*, 1958, nr. 4, p. 34.
12. RAGAUSKAS, Aivas. Keletas pastabų dėl istorijos metodologijos tarpukario Lietuvoje. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2001, t. 19, p. 59–70. ISSN 1392-0502.
13. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Knygos istorijos veikalas. Rec. kn.: VLADIMIROVAS, L. Knygos istorija. V., 1979. *Pergalė*, 1979, nr. 9, p. 178, 179.
14. SOKOLOV, Arkadij. Amžinybės įkaištas. Iš *Bibliotekininkystei reikia pasaulimo ir meilės...*: atsiminimai apie Levą Vladimirovą. Vilnius, 2005, p. 189. ISBN 9986-19-796-1.
15. STONIENĖ, Vanda. Knygos istorijos enciklopedija. Rec. kn.: VLADIMIROVAS, L. Knygos istorija. V., 1979. *Gimtasis kraštas*, 1979, liepos 12.
16. ŠAPARAUSKIENĖ, J. Knygos istorija. Rec. kn.: VLADIMIROVAS, L. Knygos istorija. V., 1979. *Vakarinės naujienos*, 1979, kovo 28.
17. ŠTROMAS, Aleksandras. Lietuviškojo universalizmo ištakose. Iš ŠTROMAS, Aleksandras. *Laisvės horizontai*. Vilnius, 2001, p. 291. ISBN 9955-429-45-3.
18. UŽPELKIENĖ, Dalia. Profesorius Levas Vladimirovas ir Šilutė. Iš *Bibliotekininkystei reikia pasaulimo ir meilės...*: atsiminimai apie Levą Vladimirovą. Vilnius, 2005, p. 34–37. ISBN 9986-19-796-1.
19. VENCLOVA, Tomas. Lietuvos ir pasaulio pilietis. Iš ŠTROMAS, Aleksandras. *Laisvės horizontai*. Vilnius, 2001, p. 9–31. ISBN 9955-429-45-3.
20. VLADIMIROVAS, Levas. „Knygos istorijos“ rankraščiai: [mašinėraštis]. Vilnius, b.m. VUB RS, f. 145, b. 69. 308 lap.

21. VLADIMIROVAS, Levas. *Knygos istorijos* "rankraščiai: [mašinėraštis]. Vilnius, 1957. VUB RS, f. 145, b. 45.
22. VLADIMIROVAS, Levas. *Užrašų knygelė*: [rankraštis]. Vilnius, b.m. VUB RS, f. 145, b. 553, lap. 38
23. VLADIMIROVAS, Levas. *Knygos istorija: senovė, viduramžiai, renesansas, XVI–XVII amžius*. Vilnius: Mokslas, 1979. 566, [2] p.
24. VLADIMIROVAS, Levas. *Studijų knygelė*. [Kaunas; Vilnius], 1933–1948. Vilniaus universiteto archyvas, Levo Vladimirovo asmens byla.
25. ŽUKAS, Vladas. Susitikimai su bibliografu I. Kisinu. *Bibliotekų darbas*, 1990, nr. 10, p. 26–28.
26. БАРЕНБАУМ, И. Е. Изучение истории зарубежной книги в СССР. *Книга: Исследования и материалы*, 1979, сб. 39, с. 134–149.
27. ВЛАДИМИРОВ, Л. И. *Всеобщая история книги: древний мир, средневековье, возрождение, XVII век*. Москва: Книга, 1988. 310, [2] p.
28. КЕЛЛЕ, Владислав Жановичь. Культура и история. Методологические заметки. *Новая и новейшая история*, 2006, № 1, с. 23–32.
29. МИГОНЬ, Кшиштоф. *Наука о книге: очерк проблематики*. Москва: Книга, 1991. 197, [1] p.
30. МИЛЛЕР, А. И. Ментальные карты историка и связанные с ними опасности. *Исторические записки*. Вып. 5 (123). Москва, 2002, с. 323–333. ISSN 0130-6685.
31. МЫЛЬНИКОВ, А. С. О советской концепции всеобщей истории книги (к постановке вопроса). *Книга: Исследования и материалы*, 1985, сб. 50, с. 127–134.
32. НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Историография советской книги. *Книга: Исследования и материалы*, 1977, сб. 36, с. 115–148.

LEV VLADIMIROV'S GENERAL BOOK HISTORY CONCEPTION

EGLĖ AKSTINAITĖ

Abstract

The aim of the article is to reveal Lithuanian book scientist's L.Vladimirov's, who was one of few people from Eastern Europe and the only from neighbour states who researched world book history, general book history conception (in Lithuanian: *Knygos istorija: senovė, viduramžiai, renesansas, XVI–XVII amžius*, Vilnius, 1979; in Russian: *Всеобщая история книги: древний мир, средневековье, возрождение, XVII век*. Москва, 1988). The article analyses L.Vladimirov's world outlook which partially influenced the methodological solutions of his researches. Also Marxism-Leninism ideology impact on his works is assessed, the main Eastern and Western Europe works of the field are discussed (works by S. Dahl, S. H. Stein-

berg, D. C McMurtrie et al.). The main conclusion is that L.Vladimirov's *Book History* is history synthesis, which aimed at presenting as broad as possible review of the problematics. It is true to say that L.Vladimirov's general book history concept is not whole and finished methodologically and the author himself did not define it. But as the first work of the character in Lithuania, this book is important because of its incorporation of Lithuanian book history into the world context. Hence, as this L.Vladimirov's work is important to Lithuania, we might say that it is urgent inside the borders of the former USSR because of broad geographical context; and to Europe it is interesting as synthesis of eastern and western knowledge.

Įteikta 2008 m. gegužės mėn.